

tradition from Edmund Husserl and Martin Heidegger to Michel de Certeau and Bernhard Waldenfels. The most of those theories are based on subject-object relation, i.e. researcher-everyday life relation. Such relation is intentional, and researcher is an initiator of intentions which connect his/her with everyday life. Intentions are simply the directedness of the researcher's consciousness towards everyday life as an object of exploration. The author argues that all methods of exploration of everyday life, for example, transcendental and existential, based on the intentional relation between a researcher and everyday life, are false and don't help to understand the nature of everyday life. The other approach to exploration of everyday life is based on the non-intentional relation between a researcher and everyday life and such an approach requires other method, which is meta-method. Such meta-method may be named consciousness of consciousness of everyday life. Consciousness of consciousness of everyday life helps to cognize everyday life as real unity (non-intentional) of object and subject, when a researcher can be aware how clichés, schemes, habits, customs, etc. are produced. The meta-theory of everyday life based on the consciousness of consciousness of everyday life is free from objectivism and subjectivism of old theories.

Key words: meta-theory; meta-method; object; subject; intentionality; intentions; consciousness of consciousness of everyday life; theories of everyday life; phenomenon.

REFERENCES

1. Arendt Kh. (2008), *Men in Dark Times*, translated by Nelja Rohachevs'ka, Dukh i Litera, Kyiv, 320 p. (ukr).
2. Bollnow O. F. (1996), Encounter, In: Sytnichenko L. A. *The Beginnings of Communicative Philosophy*, Lybid, Kyiv, pp. 157-170 (ukr).
3. Wandelfels B. (2002), *Introduction to Phenomenology*, translated by Kultajeva M. D., Alterpres, Kyiv, 150 p. (ukr).
4. Halushko M. M. (2006), Anthropology of Everyday Life as Methodology of Logocentrism's Critics, In: *Totalogy-XXI (Issue 15/16). Postnonclassical Research*, Centre of Humanity Studies, Ukrainian National Academy, Kyiv, pp. 432-444 (ukr).
5. Krishnamurti J. *The Freedom from Know*, available at: <http://www.sacral.lviv.ua> (ukr).
6. de Certeau M. (1984), *The Practice of Everyday Life*, translated by Steven Rendall, University of California Press, California, 229 p. (engl).
7. Heidegger M. (1967), *Sein und Zeit*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 437 s. (ger).
8. Manoussakis J. P. (2007), *God after Metaphysics. A Theological Aesthetic*, Indiana Press University, Bloomington and Indianapolis, 213 p. (engl).
9. Marion J.-L. (2008), *The Visible and the Revealed*, transl. by Christina M. Gschwandther, Fordham University Press, New York, 180 p. (engl).
10. Schutz A. (1967), *The Phenomenology of the Social World*, Northwestern University Press, Evanston, 255 p. (engl).

© Карівець Ігор

Надійшла до редакції 19.02.2014

УДК 141.32

КАРПЕНКО АНДРІЙ,

*старший викладач кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ*

ГАЙДЕГ҆Р І АДОРНО: ПРОЛЕГОМЕНИ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ДІАЛОГУ, ЯКОГО НЕ БУЛО

У статті здійснено логічну реконструкцію інтердискурсивного поля між філософемами Мартіна Гайдег҆ра і Теодора Адорно. На основі дослідження рефлексивної літератури визначено основні тенденції історико-філософської аналітики цього поля. Установлено, що ключовим концептуальним чинником напруження між досліджуваними дискурсами постає характер розуміння онтико-онтологічної відмінності. Визначено тактичні можливості застосування методологічних інструментів адорнівської ідеологічної критики в контексті історико-філософського освоєння творчості М. Гайдег҆ра.

Ключові слова: онтико-онтологічна відмінність; негативна діалектика; буття; ідеологія; дискурс; критика.

Постановка проблеми. Ідеологічна критика філософії Мартіна Гайдег҆ра складає потужний напрямок історико-філософських студій останніх сімдесяти років. Оцінка *casus Heidegger* постала певним імперативом фокусування погляду в нещодавнє минуле як переду-

мови філософського осягнення актуальності сьогодення. Про політико-філософську контроверзу М. Гайдег҆ра вважали за необхідне висловити власну думку такі різні філософи, як Ж. Дерріда та С. Жижек, Ю. Габермас і Р. Рорті, Г. Маркузе і Г. Гадамер, Т. Адорно й

А. Бадью. Зважаючи на канонічний статус як самого М. Гайдеґґера, так і його критиків, маємо констатувати, що узагальнення змісту та виявлення формальних особливостей цієї множини рефлексивних дискурсів, збуджених Гайдеґґеровим філософським поставом, складає стратегічне завдання для сучасної української історико-філософської науки. На рівні тактичної реалізації вказаної вище стратегії ми ставимо проблему концептуальної ідентифікації та методологічної оцінки ідеологічного рефлексу Гайдеґґероного філософування, сформованого напрямками ідеологічної критики філософії представниками франкфуртської школи (Г. Маркузе, Т. Адорно, Р. Волін), соціології знань (П. Бурдьє, Р. Коллінз), критичної історіографії (В. Фаріас, Г. Отт). Пріоритет ідеологічного рефлексу визначається наближеністю цих підходів до засад марксизму, який треба визнати конститутивним елементом вітчизняного філософування.

У цій розвідці ставиться проблема узагальнення та оцінки підходу відомого представника франкфуртської школи Теодора Візенґрунда Адорно до критики філософії М. Гайдеґґера, репрезентовану в таких працях, як "Жаргон автентичності" (1964) та "Негативна діалектика" (1967).

Аналіз основних досліджень і публікацій з проблеми. Одразу треба відзначити, що предметом нашого дослідження є зміст критичного підходу Т. Адорно до рецепції думки М. Гайдеґґера, а не зіставлення їх філософських поглядів. Адже в більшості випадків ці два завдання змішуються і не розрізняються належним чином. Так, наприклад, американські дослідники Мартін Джей та Джошуа Рейман "обертають" критику Т. Адорно проти нього самого, щоб виявити ідентичні елементи в системах обох філософів і "зняти" конститутивні для думки Т. Адорно відмінності [6, 8]. Цей момент гайдеґґерівського фундаменталізму є досить поширеним у рефлексивній літературі, орієнтованій на апологію радикального онтологізму Гайдеґґероного думки, кожен "поворот" якої сприймається як трансцендування до ще глибших горизонтів буття.

Більш продуктивним, але дотичним до вищевказаної герменевтики є підхід, реалізований американським дослідником Д. Гарліцем, який ставить питання про релевантність судження Т. Адорно про "аісторичність" категорій гайдеґґерівського філософування й доводить їх конструктивний характер, притаманний не так іманентному плану Гайдеґґероного тексту, як плану читання самого Т. Адорно [5].

З позицій нейтрального об'єктивізму узагальнює основні моменти Адорнової критики, репрезентованої, насамперед, в есе "Жаргон автентичності", російська дослідниця М. Кречетова, яка також указує на дещо надуманий характер оцінок Т. Адорно [3].

Мета статті - здійснити логічну реконструкцію філософського змісту, схопленого в іманентії зазору між дискурсами М. Гайдеґґера й Т. Адорно.

Реалізація цієї мети полягає у вирішенні таких **завдань**:

- здійснити критичний аналіз існуючих підходів до історико-філософської аналітики відношення М. Гайдеґґер-Т. Адорно;

- виявити чинники концептуального напруження, фактори суперечності між досліджуваними дискурсами;

- методологічно оцінити адорнівську версію ідеологічної критики філософії Гайдеґґера.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка критика охоплює щонайменше два моменти: момент наміру та

рух здійснення. Ці два жести майже ніколи не співпадають. Проте обидва рухи входять до цілісності об'єкта історико-філософської аналітики - певної форми філософського мислення. На рівні авторської інтенції задум Т. Адорно майже ідентичний до мети "Політичної онтології" П. Бурдьє: дослідити Гайдеґґероного онтологію на предмет ідеології як філософський додаток до культурної формації консервативної революції. Цікаво, однак, що П. Бурдьє, який писав власне есе через десять років після публікації "Жаргону автентичності", так мало посилається на Т. Адорно.

Відношення М. Гайдеґґер-Т. Адорно є взірцем "монологічного діалогу", у якому одна сторона войовничо галасує та хизується піруетами власної критики, а друга сторона робить вигляд, що просто не знає про існування першої.

Постановка проблеми дослідження відношення між філософськими дискурсами М. Гайдеґґера і Т. Адорно передбачає вирішення декількох попередніх задач. Адже в історичній площині інтерсуб'єктивності особистостей цих двох філософів прямих контактів не було. Онтологія реляцій між ними - це, перш за все, площина дискурсу, система референцій. Це саме той випадок, коли треба здійснювати логічну реконструкцію форм мислення, схоплених іманентією побічних знаків, лакун і замовчувань з одного боку, та експресією прямих інвектив, сміливих узагальнень і радикального критицизму з іншого боку. Необхідність такої реконструкції зумовлюється приналежністю думок обох філософів до єдиного поля філософування, у якому ці думки виявили контури розподілу моментів мислення в гранях певної констеляції, у динаміці певного паралелізму і взаємного дистанціювання. Наразі актуальним постає погляд саме на це дистанціювання як на функцію глибинної відмінності між способами та операціональним забезпеченням філософії М. Гайдеґґера і Т. Адорно, як детермінанту філософського процесу, що генерує морфологію та ідіоматику відповідних стилів мислення. Саме на абстрагування цього паралелізму вказують й укладачі колективної монографії "Адорно і Гайдеґґер: філософські питання" Ієйн Макдональд і Кшиштоф Зіарек: "Існує проблема в перенормуванні самого способу наукової дискусії між Адорно і Гайдеґґером ... потреба у виявленні тих паралелей, які існують між їхніми підходами, - паралелей, а не моментів зближення або протиріччя" [7, с. 11].

Критика екзистенціалізму та феноменології є наскрізною темою творчої еволюції Т. Адорно. Від дисертації "К'єркеґор: конструювання естетики" 1931 року через критику феноменології Гусерля в трактаті "Проти епістемології: метакритика" 1956 року до деконструкції Гайдеґґероного онтології в середині 60-х років тягнеться то пряма, то опосередкована полеміка Т. Адорно з М. Гайдеґґером. Існує навіть думка, що "пряма критика Гайдеґґера виявилася вкрай невдалою у порівнянні з опосередкованими референціями в ранніх студіях Адорно" [4, с. 239]. Усю творчість Т. Адорно можна переречити як критичну відповідь М. Гайдеґґеру, спробу "порозумітися" з уславленим опонентом.

Т. Адорно наполягає на тому, що від самого початку, уже в К'єркеґора, екзистенціалізм "застряг на понятті суб'єктивності та буття-у-самостності, якому бракувало історичної вкоріненості в об'єктивній соціальній реальності" [5, с. 3-4]. Не задоволений гайдеґґерівською концепцією історичності *Dasein*, у якій бракувало фундаментального протиріччя, так необхідного для діалектичної думки, Т. Адорно, як, наприклад, і Г. Маркузе, убаचाє в думці М. Гайдеґґера загрози для тогочасної

філософії здатність та ефективність у нейтралізації та сублимації філософського дискурсу.

Інтенція нашого дослідження має тактичний характер і полягає в апробації підходу Т. Адорно до методологічної дієвості в контексті сучасної історико-філософської аналітики Гайдегґерового мислення. Стратегічним результатом нашої розвідки має бути певний методологічний момент - логічна схематизація взаємодії між двома формами думки в горизонті сучасної філософської проблематики. Таким чином, треба чітко визначитися з третім елементом диспозиції логічної реконструкції іманентії, схопленої кон'юнктурою М. Гайдегґер-Т. Адорно, а саме - вихідними умовами, методом та мовою нашої рефлексії. Тільки дисципліна подвійного письма може подолати пастку асиміляції з дискурсами-референтами. Ми вважаємо, що зіставлення двох філософій може здійснюватися лише з позицій деякої третьої філософії, яка має бути максимально суб'єктивістською, а не редукованою клішованим об'єктивістським нейтралітетом. Такий підхід одразу дозволяє по-новому поглянути на предмет суперечностей між Т. Адорно і М. Гайдегґером, який полягає в конститутивності права філософії на ідіолект. Саме узурпація М. Гайдегґером цього права й збудує Т. Адорно й складає "жаргонізацію мислення". Підхід М. Гайдегґера до мови філософування постає об'єктом критики сциєнтистського характеру, представлені варіаціями П. Бурдьє та Р. Карнапа. Стратегія Т. Адорно залишається принципово філософською: філософія має право на ідіолект, але М. Гайдегґер керується хибним способом його формування, збуджуючи саме той міфопоетичний вимір мови, до редукації якого закликає Т. Адорно: "Жаргон поділяє разом із позитивізмом примітивне уявлення про архаїку мови; обом байдужий її діалектичний момент, який полягає в тому, що вона завжди відривається від власних магічних витоків як інше, завжди задіяна прогресуючою деміфологізацією" [1, с. 51]. Ідіоматика Гайдегґерової мови, таким чином, виглядає як результат реміфологізації мови. Таке розуміння Гайдегґерової думки є досить поширеним, але реалізованим у декількох версіях: секуляризована теологія, гіпостазована поетика, трансцендентальна діалектика. Ось приклади рефлексивних кліше, за допомогою яких фіксуються певні модуси ключового концепту Гайдегґерового філософування - онтико-онтологічної відмінності. Саме цей концепт є предметом критики в "Негативній діалектиці" - головному творі Т. Адорно [2]. Т. Адорно створює власну транскрипцію ключового концепту Гайдегґерового філософування засобами "аккумулятивної негації", яку він ототожнює з діалектикою. Претензії М. Гайдегґера на афірмативність способу мислення викликають у Т. Адорно підозри. Онтологічний імператив М. Гайдегґера виглядає для франкфуртця прихованою формою реіфікації, яка виконує консервативну функцію збереження існуючої ідеології виробництва. Підпорядкування *Dasein* відомству буття й складає ідеологічний зміст гайдегґерівських операцій в адорнівській транскрипції.

Ідеологічний рефлекс Гайдегґерової думки у версії Т. Адорно дещо програє в площині методології версіям П. Бурдьє і Г. Маркузе, які займають позицію за межами гайдегґерівського дискурсу. Т. Адорно ніби створює "негатив" онтології М. Гайдегґера, залишаючись у межах традиційного синтаксису та морфології філософування. Аналогічний підхід згодом плідно буде реалізований у деконструкції Жака Дерріда, який буде відстоювати необхідність революціоналізації філософії зсередини її

мови. Деконструкція постає своєрідною формою іманентної революції, яку відділяє від консервативної революції лише певний акцент, стилістичний наголос.

Зважаючи на те, що Т. Адорно не виходить за межі перетлумачення Гайдегґерової мови, ми по-новому можемо подивитися на "відсутність" реакції на критику Т. Адорно з боку М. Гайдегґера. Йому бракувало мови, оскільки Т. Адорно лише продовжував у негативному модусі мову самого М. Гайдегґера, через що останньому просто не було чого заперечувати. Парадоксальним чином той гіпотетичний діалог між М. Гайдегґером і Т. Адорно, герменевтика якого є викликом для сучасної історико-філософської науки, не можна реконструювати засобами ідіолектів обох філософів, які утворюють дивне герметичне поле рефлексивних референцій.

Висновки

Дослідження відношення між філософськими дискурсами М. Гайдегґера і Т. Адорно постає у фокусі сучасної історико-філософської науки як проблема можливості й необхідності подолання меж самої філософської форми думки задля її історичної аналітики. Огляд критичної літератури з проблеми виявив тенденцію до асиміляції рефлексивного дискурсу з дискурсами-референтами. Така тенденція значно обмежує можливість історико-філософської герменевтики. Більш привабливий вигляд у методологічному аспекті має метод редукації філософської форми до функції соціального та культурного виробництва, яка потребує операції вводу третьої позиції, а не розчинення в стихіях досліджуваних дискурсів. "Негаційна морфологія" адорнівської критики постає інверсією думки М. Гайдегґера, а не дійсною процедурою виявлення ідеології, оскільки не застосовує операцію подвійного письма - синтезу моментів критики й самокритики. Тільки та практика може бути справжньою критикою ідеології, у якій постійно виявляється власна ідеологічність та ангажованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адорно Т. Жаргон подлинности / Теодор В. Адорно ; [пер. с нем. Е. В. Борисов]. - М. : "Канон+" РООИ "Реабилитация", 2011. - 191 с.
2. Адорно Т. Негативная диалектика / Теодор В. Адорно; [пер. с нем. Е. Л. Петренко]. - М. : Научный мир, 2003. - 374 с.
3. Кречетова М. Вопрос о подлинности: Т. Адорно versus М. Хайдеггер / М. Кречетова // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. - 2011. - № 2 (14). - С. 122-129.
4. Buck-Morss S. The Origin of Negative Dialectics / Susan Buck-Morss. - New York : The Free Press, 1977. - 350 p.
5. Garlitz D. Frankfurt School contra Heidegger: Adorno's Cultural Critique of the Ideology of German Existentialism // Garlitz D. The Jargon of Authenticity [Електронний ресурс] / Dustin Garlitz. - Режим доступу : http://www.philosophyofculture.org/Adorno_contra_Heidegger_The_Jargon_of_Authenticity_Garlitz_2010_5.pdf.
6. Jay M. Taking on the Stigma of Inauthenticity: Adorno's Critique of Genuineness / Martin Jay // Language without Soil: Adorno and the Late Philosophical Modernity / [Gerhard Richter (ed)]. - New York : Fordham University Press, 2010. - Pp. 17-29.
7. Macdonald I. Adorno and Heidegger: philosophical questions / Iain Macdonald ; [Krzysztof Ziarek (ed)]. - Stanford : Stanford University Press, 2008. - 214 p.
8. Rayman J. W. A Heideggerian Defence of Phenomenology against Adorno's Negative Dialectical Critique / Joshua William Rayman // Does the world exist? Plurisignificant ciphering of reality / [A.-T. Tymieniecka (ed)]. - Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2004. - Pp. 637-348.

Карпенко Андрей,

старший преподаватель кафедры философии, социально-политических и правовых наук
Донбасского государственного педагогического университета, г. Славянск

ХАЙДЕГГЕР И АДОРНО: ПРОЛЕГОМЕНЫ К РЕКОНСТРУКЦИИ ДИАЛОГА, КОТОРОГО НЕ БЫЛО

В статье проводится логическая реконструкция интердискурсивного поля между философами Мартина Хайдеггера и Теодора Адорно. На основании исследования рефлексивной литературы определены актуальные подходы в историко-философской аналитике этого поля. Установлено, что ключевым концептуальным фактором напряжения между исследуемыми дискурсами является характер понимания онтико-онтологического различия. Намечены тактические возможности применения методологических инструментов адорновской критики в контексте историко-философского освоения творчества Хайдеггера.

Ключевые слова: онтико-онтологическое различие; негативная диалектика; бытие; идеология; дискурс; критика.

Карпенко Andrii,

Senior Lecturer of the Philosophical, Socio-political and Legal Sciences Department,
Donbas State Pedagogical University, Sloviansk

HEIDEGGER AND ADORNO: PROLEGOMENA TO RECONSTRUCTION OF A DIALOGUE, WHICH NEVER APPEARED

Discourse of Heidegger studies in contemporary Ukraine proves insufficient attention to the world legacy in understanding and interpreting complex thinking of the great German philosopher. In order not to yield the temptations of direct reading, we are advancing the imperative of precise mediation of historical research of Heidegger's philosophy by methods and instruments, which would conform with the actual context of philosophical process worldwide. This article aims to accomplish logical reconstruction of the interspace between discourses of Martin Heidegger and Theodore Adorno. This interspace of the potential dialogue between the two philosophers can be seen not as a gap but rather a joint of one and the same thought being developed in two opposite directions. Adornian approach to understanding Heidegger's thinking is viewed as a methodological model for the contemporary needs of the historiographical hermeneutics of Heidegger's philosophy. In the terms of ideological criticism Heideggerian conceptuality assume the form of a jargon, which stylistically derives from archaistic tendencies of the late Romanticism. Unlike P. Bourdieu, Adorno does not aim to reveal the social background of this proximity between existential philosophy and cultural conservatism of the Weimar epoch, but rather he persists in deconstructing the key concepts of Heidegger's philosophy, so that he would reveal its neutralizing and metaphysical effects. In Adorno's transcription of the difference between onticity and ontology, the latter appears as a form of reification, and consequently as a philosophical form of ideology preoccupied with the conservative claims to preserve the existing order. The conservative move of Heidegger's logic consists in subjugation of Dasein to being, where being is conceptually charged as a secularized deity. Heidegger's possible response to Adorno's invectives should certainly avoid Heideggerian language. It is necessary to obtain an outer position to both discourses, if we want to elicit novel forms of thought.

Keywords: ontico-ontological difference; negative dialectics; being; ideology; discourse; critique.

REFERENCES

1. Adorno T. (2011), *The Jargon of Authenticity*, Canon+, Moscow, 191 p. (rus).
2. Adorno T. (2003), *Negative Dialectics*, Nauchnyy Mir, Moscow, 374 p. (rus).
3. Krechetova M. (2011), The Question of authenticity: Th. Adorno versus M. Heidegger, *Vestnik of Tomsk State University. Philosophy. Sociology. Politology*, 2(14), pp. 122-129 (rus).
4. Buck-Morss S. (1977), *The Origin of Negative Dialectics*, The Free Press, New York, 350 p. (engl).
5. Garlitz D. (2010), Frankfurt School contra Heidegger: Adorno's Cultural Critique of the Ideology of German Existentialism in *The Jargon of Authenticity*, available at: http://www.philosophyofculture.org/Adorno_contra_Heidegger_The_Jargon_of_Authenticity_Garlitz_2010_5.pdf (engl).
6. Jay M. (2010), Taking on the Stigma of Inauthenticity: Adorno's Critique of Genuineness, In: *Language without Soil: Adorno and the Late Philosophical Modernity*, Fordham University Press, New York, pp. 17-29 (engl).
7. Macdonald I. (2008), Adorno and Heidegger: philosophical questions, Stanford University Press, Stanford, 214 p. (engl).
8. Rayman J. W. (2004), A Heideggerian Defence of Phenomenology against Adorno's Negative Dialectical Critique, In: *Does the world exist? Plurisignificant ciphering of reality*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 637-348 (engl).

© Карпенко Андрій
Надійшла до редакції 04.04.2014